

PRZEGLĄD ZBIOROWISK ROŚLINNYCH I ICH SIEDLISK

KAZIMIERZ ZARZYCKI

Roślinność Pienin, w porównaniu z monotonna na dużych przestrzeniach roślinnością Karpat fliszowych, jest bardzo urozmaicona. Całe niemal pasmo pienińskie rozciąga się w strefie dolnoreglowych lasów jodłowo-bukowych, jednakże, z uwagi na wapienne podłoże oraz wyjątkowo duże zróżnicowanie geomorfologiczne i mikroklimatyczne, spotyka się tu obok zbiorowisk leśnych zbiorowiska naskalne i piargowe, a także związane z działalnością człowieka zbiorowiska półnaturalne (łąki, pastwiska), uformowane w zasadzie z gatunków rodzimych, i synantropijne (polne, ruderalne) złożone w dużym stopniu z gatunków obcego pochodzenia. Zbiorowiska roślinne stanowią dobrą podstawę do wyróżnienia biotopów i biocenoz.

Na obszarze Pienin wyraźnie wyodrębniają się trzy podstawowe lądowe kompleksy środowiskowe, które różnią się zdecydowanie charakterem roślinności. Są to:

1) dolina Dunajca oraz doliny większych jego dopływów, Krośnicy i Grajcarka, pozbawione obecnie na znacznych przestrzeniach swych naturalnych zbiorowisk roślinnych, przede wszystkim lasów łęgowych, które zachowały się jedynie we fragmentach; znaczne obszary w dolinach na glebach aluwialnych zajmują osiedla, pola uprawne, łąki i pastwiska;

2) stoki północne, stosunkowo połogie. Dominują tu wykształcone z utworów fliszowych gleby brunante; dość znaczne powierzchnie pokrywają mezofilne lasy, złożone z natury z jodły i buka, obecnie często zniekształcone, a także łąki i pola;

3) stoki południowe, silnie nasłonecznione z przewagą rędzin, w części skalistych i silnie kamienistych zajęte przez naturalną roślinność naskalną — z natury na stokach południowych dużą rolę odgrywały ciepłolubne lasy jodłowe i bukowe, obecnie zachowały się one jedynie na glebach najpłytszych, głębsze rędziny zajmują pola uprawne i suche pastwiska o cechach nieużytków.

Wielkie zróżnicowanie siedlisk oraz długa historia pienińskiej ostoji, wolnej od lodu w plejstocenie, przyczyniły się do wykształcenia w tym

niewysokim pasmie wielu osobliwych biocenoz, w których skład wchodzi zarówno rośliny kwiatowe, jak i zarodnikowe oraz liczne gatunki zwierząt kręgowych i bezkręgowych.

Charakter roślinności, który kształtował się pierwotnie pod przemożnym wpływem gleb i klimatu, powoli od stuleci zmienia człowiek. Początkowo, w górnym paleolicie, a więc przeszło 35 000 lat temu, oddziaływanie rozproszonych grup ludzkich było bardzo słabe; nasiłło się ono w wiekach średnich, ażeby w XIX w. doprowadzić do radykalnych przekształceń i zniszczeń roślinności leśnej.

Utworzenie w Pieninach parku narodowego, wyłączenie z nadmiernego użytkowania gospodarczego kilkuset hektarów zdewastowanych lasów i zerodowanych zboczy, doprowadziło do regeneracji szaty roślinnej, szczególnie na obszarach uznanych za rezerваты ścisłe. Spontaniczne przemiany nastąpiły też na łąkach i polach Małych Pienin, wyludnionych niemal zupełnie w okresie II wojny światowej.

PRZEGLĄD ZBIOROWISK ROŚLINNYCH

W tabeli I zestawiono ważniejsze zbiorowiska roślinne Pienin, tak naturalne, jak i zastępcze oraz podano warunki ich rozwoju.

Rozmieszczenie zbiorowisk roślinnych na terenie Pienińskiego Parku Narodowego przedstawia kolorowa mapa¹, oparta na wynikach kartowania roślinności Parku dokonanego w latach 1965—1968. Bliższe informacje i obszerniejszy komentarz do tej mapy znajdzie zainteresowany Czytelnik w pracy Grodzińskiej i współpracowników, zamieszczonej w 45 roczniku Ochrony Przyrody (w druku). Mapa wskazuje na znaczne przekształcenia naturalnej roślinności PPN. W jakim stopniu poszczególne typy zbiorowisk podlegają oddziaływaniom gospodarki ludzkiej uwidacznia syntetyczna mapa zamieszczona na stronie 357, w rozdziale M. Guzikowej.

Charakterystykę pienińskich biocenoz i biotopów rozpoczniemy od lasów, najwyżej uorganizowanej biocenozy w naszych warunkach klimatycznych, w części o charakterze naturalnym, następnie omówione zostaną naturalne, trwale zbiorowiska naskalne, po nich wykształcone pod przemożnym wpływem człowieka biocenozy łąk i pastwisk; na koniec scharakteryzowane będą roślinność i głównie entomofauna siedlisk synantropijnych.

Piśmiennictwo

Grodzińska K., Jasiewicz A., Pancer-Kotejowa E., Zarzycki K. (w druku). Mapa zbiorowisk roślinnych Pienińskiego Parku Narodowego. *Ochr. Przyr.* 45.

Pancer-Kotejowa E., Zarzycki K. 1976. Zarys fizjografii i stosunków geobotanicznych Pienin oraz charakterystyka wybranych biotopów. *Fragm. faun.* 21, 2: 21—49.

¹ Zamieszczona na końcu książki, pod opaską.

TABELA I

Ważniejsze zbiorowiska roślinne w Pieninach i warunki ich występowania¹ (Pancer-Kotejowa, Zarzycki 1976, poprawione i uzupełnione)

	Zbiorowiska naturalne	Zbiorowiska zastępcze	Wysokość npm. w m	Rozmiesz- czenie	Ekspozy- cja (główna)	Występowa- nie w terenie	Podłoże	Gleby	
								typ	pHH ₂ O próchnicy
1	Zbiorowiska nieleśne: Naskalna murawa gór- ska — <i>Dendranthemo- -Seslerietum</i>	—	od podnóży po szczyty	PC, MP	S	skały	wapienie	rędziny inicjalne	6,8—8,0
2	Naskalna murawa cie- płolubna — <i>Festucetum pallentis</i>	—		SNS, PZ, MP, (PC)	S	skały	wapienie	rędziny inicjalne	6,8—8,0
3	Murawa kserotermicz- na — <i>Origano-Brachy- podietum</i>	—		SNS, PZ, PC, MP	S	piargi i usy- piska	wapienie	rędziny, rędziny brunatne	ok. 7,0
4	Zbiorowiska żwirowis- kowe — <i>Myricarietalia</i>	—	(do 500)	SNS, PZ, PC, MP	—	wzdłuż rzek i potoków	aluwia (żwiry często zalewane)	mady inicjalne	7,0
5	Zbiorowiska leśne. Reli- ktowe laski sosnowe — <i>Erico-Pinion</i> (fragm.)	—	las: od podnóży po szczyty	PZ, PC	S	skały	wapienie, łupki margliste	rędziny brunatne (kseromorficzne), pararędziny	ok. 7,0
6	Buczyna ciepłolubna — <i>Carici-Fagetum cepha- lantheretosum</i>	a. suche pastwisko — zbiorowisko z <i>Sal- via verticillata</i> b. murawa kserotermiczna — <i>Origano- -Brachypodietum</i> c. zespół upraw polnych — <i>Geranio- Silenetum</i> var. z <i>Avena fatua</i>		PC (MP?)	S	stromy stoki	wapienie	rędziny brunatne	ok. 7,0
7	Jedlina ciepłolubna — <i>Carici-Fagetum abiete- tosum</i>	jak wyżej (a, b, c)		PZ, PC	S	stromy stoki	łupki wapniste	pararędziny	ok. 6,5
8	Fragmety grądu — <i>Ti- lio-Carpinetum</i>	łąka rajgrasowa — <i>Arrhenatheretum ela- tioris</i> (fragm.)	do 480	(PZ?), PC	S	zbocza do- liny Dunajca	osłona skałkowa	gleba brunatna	
9	Mezofilne lasy buko- wo-jodłowe (= buczyna karpacka) — <i>Fagetum carpaticum</i> (= <i>Denta- rio glandulosae-Fage- tum</i>)	a. łąka pienińska (ciepłolubna) — <i>An- thylli-Trifolietum</i> b. świeże pastwisko — <i>Lolio-Cynosu- retum</i> c. łąka mietlicowa — <i>Gladiolo-Agro- stetum</i> (fragm.) d. łąka ziółoroślowa — zbiorowisko z <i>Veratrum lobelianum</i> i <i>Laserpitium latifolium</i> e. łąka rajgrasowa — <i>Arrhenatheretum elatioris</i> (fragm.) f. bliźniczyska — <i>Nardetalia</i> g. zespół upraw polnych — <i>Geranio- Silenetum</i> var. ze <i>Spergula arvensis</i>	a. do 850 b. do 700 (MP) c. do 900 (MP) d. powyżej 800 e. do 500 f. do 1000 (MP) g. do 800	(SNS), PZ, PC, MP	N, E, W (S)	stoki i grzbiety	utwory osłony skałkowej i fi- szu — głównie piaskowce i łup- ki	gleba brunatna w różnym stop- niu wylugowa- na, niekiedy brunatna właś- ciwa	5,0—6,0 (7,0)
10	Jaworzyna — <i>Phyllitido- -Aceretum</i>	—	450—800	PC	N	żleby i gre- chot	wapienie	rędzina głęboko- próchnicza murszowata	6,0—7,0
11	Olszynka karpacka — <i>Alnetum incanae</i>	a. łąka rajgrasowa — <i>Arrhenatheretum elatioris</i> (fragm.) b. świeże pastwisko — <i>Lolio-Cynosuretum</i> c. zespół upraw polnych — <i>Geranio- -Silenetum</i> var. z <i>Galinsoga quadrira- diata</i>	do 450 do 450 do 450	SNS, PZ, PC, (MP)	—	wzdłuż rzek i dużych po- toków	aluwia okresowo zalewane	mady górskie, mady brunatne	6,5—7,5
12	Olszynka bagienna — <i>Caltho-Alnetum incanae</i>	mlaka eutroficzna — <i>Valeriano-Cari- cetum flavae</i>	do 800	SNS, PZ PC, MP	N-S	stoki	wysięki wód	torfiasto (muł- wo)-glejowa	ok. 7,0
13	Bór świerkowy — <i>Pi- ceetum excelsae</i>	—	890—950	MP (tylko Wysokie Skałki)		stok	wapienie (skali- ste, trudno wie- trzące)	butwinowa rędzina	4,5 (A ₁)

¹ Nie uwzględniono zbiorowisk ruderalnych; SNS — Skalice Nowotarskie i Spiżkie, PZ — Pieniny Zachodnie, PC — Pieniny Centralne, MP — Małe Pieniny

Ryc. 1. Mapa stopnia antropogenicznych przemian naturalnej szaty roślinnej Parku Narodowego: 1 — naturalne murawy naskalne i kserotermiczne, 2 — naturalne lub tylko nieznacznie zmienione zbiorowiska leśne, 3 — zbiorowiska na pół naturalne (łąki i pastwiska), 4 — drzewostany z przewagą szłucznie wprowadzonego świerka, 5 — zbiorowiska synantropijne (polne i ruderalne) (według Grodzińskiej, Jasiewicz, Pancer-Kotejowej, Zarzyckiego, uproszczone)